

С Т А Н О В И Щ Е

от проф. дн Христо Петров Манолакев
от Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“
по конкурса за академична длъжност „професор“,
обявен от Направление „Теория на литература“
в Института за литература при БАН

Конкурсът за академичната длъжност „професор“ по професионалното направление 2.1. Филология, научна специалност „Теория на литературата“ е обявен от Направление „Теория на литературата“ в Института за литература при БАН.

Обявата за конкурса е публикувана в ДВ бр. 94/25.11.2016 г., с. 106.

За участие в конкурса са представени материали от един кандидат – проф. дн **Ангел Валентинов Ангелов** от ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград.

Общо кариерно развитие

Завършил е специалността Българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1977 г. В периода 1981-1999 г. е редовен аспирант, а по-късно филолог-специалист и гл. асистент в Института за литература. През 1989 г. защитава кандидатска (докторска) дисертация на тема „Традиция и литературно произведение. Методологически проблеми“. От 1999 г. работи в ЮЗУ „Неофит Рилски“, където е доцент (1999-2009) и професор (2009-до днес) по теория и история на културата. През 2007 г. защитава докторски труд (за придобиване на научната степен „доктор на науките) на тема „Историчност на визуалния образ“. В периода 2011-2015 е ръководител на катедра „Културология“ към същия университет. От 2016 г. е основател и председател на научно-изследователския „Център за визуални изследвания и комуникации“, към Факултета по изкуства при ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Общо научно-изследователско развитие

Научните интереси на проф. дн А. Ангелов покриват широк спектър от проблематизации в няколко изследователски направления – теория на литературата,

теория на естетиката, теория на изкуството. Тяхна пресечна точка в заниманията му през последните десетилетия станаха проучванията му в областта на визуалната комуникация: изучаването на визуалния образ в неговото многопосочно естетическо, социално, политическо въздействие върху контекста; визуалният образ се осмисля през актуализациите на неговата рецепция като създаващ ценности, формиращ нагласи, моделиращ поведения. Разработването на тези нови въпроси за българското изкуствознание и културология, обединиха успешно интересите му в областта на италианската и европейската живопис с проучванията му върху историята на българското изобразително изкуство.

Описание на научните трудове за конкурса

В конкурса кандидатът участва с научни публикации, невключени в процедурите за академичната длъжност „доцент” и за научната степен „доктор на науките”:

- научна монография – 1; публикувана в двоен вариант – разширен, публикуван в чужбина, кратък – в България;
- научни студии и статии, публикувани в научни списания и сборници – 17, от които 4 – в чужбина; 13 в България;
- рецензии – 2;
- научни преводи – 7;
- интервю – 1;
- под печат – 2.

Представяне на научните трудове

Жанровата номенклатура и ограничеността на обема не позволяват подробно навлизане в дълбочина на осъществените и предложени от кандидата анализи. С по-голяма внимание ще се спра само на част от материалите, които попадат в парадигмата „визуална комуникация”, но обединени от тема за „екзотичното”, също обект на обстоятелствено изучаване от автора през последните години: „Функции на екзотичното през XIX век” - <http://liternet.bg/publish11/avangelov/ekzotichnoto.htm>; „Димитър

Добрович (1816–1905): (анти)модерност, туризъм и образи сувенири в средата на XIX век”, София, 2015; „Йеронимус Босх: нагласи в историческа среда” -

<http://liternet.bg/publish11/avangelov/jeronimus-bosh.htm>.

Позволявам си да започна с нарушаване на обичайната структура и още в началото да изложа един категоричен извод, който неизбежно ще предпостави моето отношение и оценка към обглежданите текстове. Без преувеличение може да се твърди и да се приеме, че проф. А. Ангелов е един от пионерите у нас в разработване проблемите на визуалната култура. Постигнатото от автора е приносно в неговите европейски, наднационални измерения. Необходим е, разбира се, уточняващ щрих за смисъла и целта на изследователския му подход. Изучаването на изкуството в неговата ценностна самодостатъчност не привлича проф. А. Ангелов само по себе си. А е отправна точка за друг аналитичен проект, много по-същностен и концептуален: четене на културата като основание и контекст за възникването, проблематизацията и социализацията на визуалния знак. Ето в това преобръщане на традиционната за изкуствознанието парадигма авторът е един от модерните днешни български изследователи и теоретици на европейската култура. Позволявам си и друго по-свободно наблюдение, което също нарушава строгата академична рамка, в чиято нормативност мисля своето изложение – лично за мене точно това преобръщане на конвенциите на изображението с превръщането на „образа“ в „визуален знак“ и последвалото „изведнъж“ отваряне на прочита към необятните измерения на културата прави интерпретациите на проф. А. Ангелов интересни, стойностни и завладяващи. Впрочем, точно то носи изкушението да се насочвам към текстовете на автора, както и постигнатото естетическо задоволство при осмислянето на тяхната проблематика.

Студията „Функции на екзотичното през XIX век” е образцова за разкриване изследователския подход на автора. Навлизането в текста е предизвикателство и изпитание дори и за специализирания читател. Кое не означава, че е ориентиран към някаква ограничена аудитория от избраници. Впрочем, да напомня, че немалка част от текстовете, с които проф. Ангелов участва в конкурса, имат своята извънбългарска рецепция, така че в случая наблюденията ми върху парадигмата „визуална комуникация“ мислят тези текстове главно в българското им възприемателско битие.

Накратко казано, целта на студията е да се изясни как в балканския ареал през XIX век са се формирали посредством живописния образ устойчиви представи за Италия, как те са се отложили в местното изкуство и как в своето национално пространство те произвеждат дискурс. Или казано през познатата постструктурална риторика, желанието на автора е да докаже, че специфичното виждане на чужденеца почти винаги е изобретено под натиска на определени стереотипни представи. И първото голямо предизвикателство, отвъд ясната цел, е изключително плътният фактологичен масив от имена на автори и произведения, с който текстът буквално затиска читателя още с първия ред. За Ангелов е без значение за каква аудитория прави проучването си. Водещо за него е максимално изчерпателно да обхване емпирията. Това е постулат за проучвателския му почерк. Детайлното познаване на фактите, плод на многогодишна издирваческа работа в италиански, холандски, немски, френски галерии, музеи, библиотеки, архиви – е предпоставката за осъществяването на една изключително наситена откъм идеи реконструкция на контекстите. Тук е може би най-важната, концептуалната (а и най-вълнуващата) част от анализа. Става дума за възможността да се докаже убедително връзката между представите на френските художници от началото на XIX век за Италия през европейските представи за Ориента до активното усвояване на тези представи и реактивирането им в изкуството на Балканите в края на същия този XIX век. С други думи, пред нас е увлекателно пътуване към познатото и непознатото за собствената ни културна памет: началото му е в забравения, а днес за нас и непознат швейцарски художник Леопол Луи Робер, а финалът на това пътуване е в уж познатата ни живопис на Константин Величков. Интерпретативният разказ умело пресича и обединява индивидуално-биографичната реконструкция с мащабни наблюдения върху социокултурни процеси от различни кътчета на Европейския Юг. Задно с това анализът на отделната картина е в непосредствена връзка и обстоятелствени наблюдения върху развитието на европейското изкуство от Античността през Ренесанса до епохата на Европейския предмодернизъм. Целта на това археологическо раздипляне на различни пластове от динамиката на европейската живопис на XIX век е да се формулира собственият изследователски сюжет, т.е. онова, заради което е започнало и четенето на този необозрим брой и неравностойни като ценност живописни платна. А именно: как етнографски екзотичното се превръща в културен код за представяне на другия.

За капиталния културфилософски сюжет на автора това е водещата му задача. И така: моделът бива зададен от френските художници в Италия, от там се усвоява и прилага върху балканския ареал, одругостяван от погледа на европейца посредством екзотичните знаци на Ориента.

И тук студията достига до своята следваща важна тема – биографията на живописеца Константин Величков. Само че тази биография е разкрита не чрез традиционна позитивистка описателност като сбор от житейски случки и творчески събития или като аналитичен преразказ на отделни произведения, а като обяснение на творческия акт посредством Едуард-Саидовия подход за четене на другия. Всъщност точно този нов различен прочит на Константин-Величковото творчество като вписване в конкретни европейски риторички на производство на визуалния образ е големият приносен момент на работата на проф. А. Ангелов. Чрез мащабността на наблюденията, премисленост на обобщенията и изводите, интерпретацията на АА дискретно, но убедително убеждава стойността на постигнатото дори и заради необходимостта да бъдат избягвани прибързани изводи, когато се разсъждава върху развитието на българското изкуство след Освобождението.

Непосредствено свързана като интерпретативна нагласа и методология с „Функция на екзотичното през XIX век” е монографията, посветена на първия български дипломиран художник Димитър Добрович „Димитър Добрович (1816–1905): (анти)модерност, туризъм и образи сувенири в средата на XIX век”, София, 2015.

Появата на това изследване е несъмнено обвързано с Празника: отбелязването на 200-годишния юбилей през 2016 г. Само че говоренето за юбилея съвсем не е приповдигнато и с апломб, присъщи за подобни случаи. Както например стори това монографията на Р. Маринска „Романтикът Димитър Добрович (1816-1905)” (2016). Всъщност празнуването възобнови болезнения между изкуствоведите спор за битийността на този български живописец – в каква степен трябва да се разграничава у него оригиналният творец от добрия копист. А това неизбежно повдига множество неудобни въпроси около значимостта на създаденото от художника. И още по-настоятелно подтиква да бъдат внимателно преценявани всички говорения за европейските измерения на този продуктивен автор. Именно в съпоставка с тази общоприета, станала традиционна в анализа за Добрович, нагласа, мислеща диалозите с

европейския сюжет през остойносттаващата призма на националното съизмерване с външното, изпъква различното в идеите на А. Ангелов. Защото той чете творчеството на българския живописец през методологиизиращата парадигма на визуалната комуникация, която тълкува художествения образ като рефлексия от непосредствен социален опит, отложен и преобразуван, обратно, в същия този образ. И тогава без каквото и да е учудване всичко си идва на мястото. Оказва се, че художникът никога не е излизал от Европа. Само че онази, в която той пребивава, според убедителната реконструкция на А. Ангелов, не е тази, която ние днес от своята национална изкушеност по висока естетическа мяра искаме да му припишем. Посредством обилен изворов материал, много добро познаване на италианската живопис, създавана в ателиетата на Рим от средата на XIX век, изследователят аргументирано доказва, че живописиста на Добрович е непосредствено свързана с определени тенденции в масовия пазар на европейското изкуство. Кодът на тази живопис, който българският художник с умение е усвоил, е туристическото екзотизиране на другия, т.е. подчиняване на творческото амплуа на икономическите механизми на сувенирната продукция.

Големият, важният тълкувателен елемент на тази монография обаче, навярно идеята, провокирала създаването ѝ, е била възможността (а и необходимостта) да се прокарат наблюдения около концептуалния въпрос за границите на модерността. Да напомним, че това е големият изследователски проект, всякога занимавал А. Ангелов. И който в случая му позволява оригинално и находчиво да покаже, че в творчеството на Д.Добрович има и определена „тенденция“: живописиста му да се мисли и като съпротива срещу настъпващите форми и механизми на модерната инфраструктура на социалния бит, предлагайки на туриста-купувач примамливо бягство в идиличното „някога“, „другаде“. Ето в това умение да бъде разчетен отложеният отвъд изображението друг сюжет на скрито напрежение между естетическо и социално, е принципното постижение на тази монография. По безспорен начин тя демонстрира ценното в прилагания от А. Ангелов модел на осмисляне на визуалния образ като отложени в интенционалността му диалогизиращи контексти.

Последният текст, на който ще се спра, е статията „Йеронимус Босх: нагласи в историческа среда“. Макар и възникнал в парадигмата визуална комуникация, той е от друг смислов порядък. Работата предлага тълкуване на някои от емблематичните

произведения на Йеронимус Босх („Градината на насладите”, „Страшният съд” и др.), демонстрирайки овладяност на анализа, стоящ в случая по-скоро до иманентното четене на творбата. Тук интерпретацията е по-плътна приближена до риториките на изобразяването и е несъмнено плод на дълго и задълбочено изучаване в детайли на тази изключително сложна живопис. И отново съм изкушен да прокарам разграничаване между предложеното от проф. Ангелов четене и традиционното за анализа на живописиста „преживяване“ на живописната фрактура. За Ангелов Босх е една вече състояла се живописна мяра. Затова и интерпретативната мисъл се чувства свободна да се съсредоточи върху херменевтиката на сюжета, който тези изображения разказват. Предложеният анализ на триптиха „Градината на насладите” убеждава, че живописиста на Босх е приди всичко мисъл, говореща чрез образи, в която се преплитат и отзвучават етично, религиозно, философско. Тази живопис прелива от гласове. Те са голямото изкушение, което настойчиво привлича включително и непрофесионалиста с възможността да ги „изговори”. (Приложеното към материалите интервю на проф. Ангелов с писателката Ем. Дворянова за нейното есе „В градините на земните наслаждения”, посветено на същата картина на Босх, добре илюстрира тръпката от предизвикателството по подобно изкушение). Но заедно с това тези гласове са и същностно изпитание пред всеки зрител, който отвъд тяхната разпознаваемост трябва да долови и гласа на самия автор, „заставил” образите да говорят именно по този начин. Тук минава незабележимото разграничение на изкуствооведа от останалите зрители. Анализът на А. Ангелов прави точно това – представя разказа на Босх. В своя прочит на картината Ангелов предпочита да постави акцента върху контекстите, родили изключителната метафоричност на тази уникална живопис. На преден план е изведена реконструкцията на историческото време в Нидерландия от края на XV и началото на XVI в., в което светско и църковно сложно се пресичат в разбирането за отношението на човека към Бога и религията; разказът му обръща внимание на теологичните дебати между различните религиозни ордени и общности, насочва ни към социалните измерения на политическата и църковната власт в непосредствените им практики да контролират битието на човека в неговите желания, преживявания и страхове; най-накрая, това е и разказ за превъплъщенията на демоничното като образност, присъствие и санкция в социалното ежедневие на тогавашна Нидерландия. Все микросюжети, които изграждат

карнавалния свят на тази живопис и без чието познаване тя не би могла да бъде адекватно осмислена. Прочитът на проф. Ангелов е респектирац с информативната си наситеност в своята задача да коментира връзката между образ и контекст. И едновременно с това е и увлекателен доколкото постига достъпност на тълкуването, предразполагаща читателя отново да се върне към познатата творба, за да я преосмисли през вече узнатото.

Последното ми дава повод да обобща наблюденията си през нетрадиционен ракурс. Избрах да разгледам изследванията на А. Ангелов върху визуалната комуникация заради една черта на техния „разказ”, на която при повод като настоящия „по принцип” се пропуска. В практиките на рецензионното обглеждане на едно изследователско развитие е открояването на професионалното постижение. И почти не се обръща внимание как то е въплътено в слово. Участвал съм в немалко подобни комисии и без преувеличение мога да твърдя, че настоящият случай е сред редките изключения, когато с удоволствие съм препрочитал депозираните материали. Проф. Ангелов разказва своите изследователски сюжети спокойно и увлекателно, разказът му е изключително модерен, без да е академично сух или претенциозно сциентифиран. Това е разказ, който говори по сериозни и важни за българското изкуствознание и културология теми, но го постига с един нуенатрапващ се изказ, който прави читателя съпричастен към обсъжданите проблеми.

Цитирания

Обхванат е периода на цялостното научно развитие на автора от 2010 до 2016 г., като са посочени над 50 позовавания у нас и в чужбина. Включени са едновременно и собствено цитирания, отзиви и рецензии за различните трудове на автора, представяния на негови монографии, излизали през годините. С особено висок рейтинг се отличават авторската монография „Историчност на визуалния образ“, както и осъществените от него различни научни съставителства.

Участие в научни проекти на Института за литература, БАН

Посочени са участия в 6 научни проекта. Отделно от това проф. А. Ангелов е дългогодишен ръководител на образователния проект „България – Италия” към ЮЗУ

„Неофит Рилски”, финансиран от отдела за култура при Министерството на външните работи на Република Италия.

Участие в комисии за научни степени и длъжности

Участвал е в рецензионни комисии по конкурси за заемане на научни степени и длъжност (14 бр.), обявявани от различни български университети.

Заклучение

Направените наблюдения върху изследователската работа на проф. дн Ангел Валентинов Ангелов показват, че кандидатурата му отговаря на всички процедурни изисквания по обявения конкурс. Научната му продукция е сериозна и приносна, концептуализира съществени и слабо проучени сфери от теорията на естетиката и на изкуствознанието. Публикациите му са оригинални и предлагат модерно осмисляне на същностни процеси от развитието на съвременната културология. Всичко това ми дава основание да предложа на Почитаемото Научно жури да гласува „положително” за избирането му на длъжността „професор” в Института за литература на БАН, направление „Теория на литературата”.

04.05.2017 г.

Подпис:

Проф. дфн Христо Манолакев